

УДК 617.7-052:364-783(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7\(53\)-1920-1930](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7(53)-1920-1930)

Гріжимальська Катерина Юріївна кандидат медичних наук, доцент, завідувач кафедри очних хвороб, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, тел. (097) 179-21-73, <https://orcid.org/0009-0007-0579-0645>

Андрушкова Ольга Олександрівна кандидат медичних наук, доцент кафедри внутрішньої та сімейної медицини, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, тел. (097) 179-21-73, <https://orcid.org/0009-0007-0272-7296>

Салдан Юлія Йосипівна кандидат медичних наук, доцент кафедри очних хвороб, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова, м. Вінниця, тел. (097) 179-21-73, <https://orcid.org/0000-0001-7420-598X>

СТАН ОРГАНІЗАЦІЇ ЗОРОВОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті актуалізується проблема зорової реабілітації в Україні. Увага зосереджена на висвітленні сучасних підходів та проблем її реалізації у вітчизняних реабілітаційних медичних закладах. З'ясовано, що зорова реабілітація є однією з ключових ланок у системі медико-соціальної допомоги особам із порушенням зору, що забезпечує не лише адаптацію до життя з обмеженнями, а й інтеграцію в соціальне середовище.

Метою дослідження автори визначають комплексний аналіз сучасного стану організації зорової реабілітації в Україні, визначення основних проблемних аспектів та оцінка можливостей впровадження ефективних підходів на основі міждисциплінарного, нормативно-правового та клінічного досвіду. Завданнями дослідження визначено аналіз сучасних теоретичних підходів до зорової реабілітації в контексті міжнародного і вітчизняного досвіду а також нормативно-правової бази України, що регламентує надання реабілітаційних послуг особам з порушеннями зору; визначення структурних та кадрових особливостей системи зорової реабілітації в Україні; виявлення основних проблем у сфері доступності та ефективності зорової реабілітації.

У статті проаналізовано сучасний стан організації зорової реабілітації в Україні, акцентуючи увагу на основних структурних компонентах цієї системи, рівні доступності послуг, наявній інфраструктурі та кадровому потенціалі. Висвітлено наявні моделі реабілітаційної допомоги, ступінь інтеграції медичних, педагогічних, психологічних і соціальних складових, а також охарактеризовано

основні напрями міжнародної практики зорової реабілітації, які можуть бути адаптовані до українських реалій. Встановлено, що попри наявність окремих позитивних ініціатив, національна система зорової реабілітації характеризується фрагментарністю, відсутністю міжвідомчої координації та недостатньою нормативно-правовою регламентацією. Запропоновано конкретні рекомендації щодо удосконалення підходів до надання реабілітаційних послуг, розвитку мультидисциплінарної співпраці та впровадження сучасних методик відновлення зорової функції. Отримані результати можуть бути використані в процесі формування державної політики у сфері офтальмологічної реабілітації.

Ключові слова: офтальмологія, втрата зору, зорова реабілітація, мультидисциплінарна допомога, організація охорони здоров'я, МКХ-11, сучасні методи, реабілітаційна інфраструктура, Україна.

Hryzhymalska Kateryna Yuriivna Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Eye Diseases, Vinnytsia National Medical University named after M. I. Pirogov, Vinnytsia, tel. (097) 179-21-73, <https://orcid.org/0009-0007-0579-0645>

Andrushkova Olga Oleksandrivna Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the Department of Internal and Family Medicine, Vinnytsia National Medical University named after M. I. Pirogov, Vinnytsia, tel. (097) 179-21-73, <https://orcid.org/0009-0007-0272-7296>

Saldan Yuliya Yosypivna Candidate of Medical Sciences, Associate Professor of the Department of Eye Diseases, Vinnytsia National Medical University named after M. I. Pirogova, Vinnytsia, tel. (097) 17-921-73, <https://orcid.org/0000-0001-7420-598X>

STATE OF VISUAL REHABILITATION ORGANIZATION IN UKRAINE: MODERN APPROACHES AND PROBLEM ASPECTS

Abstract. The article updates the problem of visual rehabilitation in Ukraine. Attention is focused on highlighting modern approaches and problems of its implementation in domestic rehabilitation medical institutions. It was found that visual rehabilitation is one of the key links in the system of medical and social assistance for people with visual impairments, which ensures not only adaptation to life with limitations, but also integration into the social environment.

The authors define the purpose of the study as a comprehensive analysis of the current state of the organization of visual rehabilitation in Ukraine, identification of the main problematic aspects and assessment of the possibilities of implementing effective approaches based on interdisciplinary, regulatory and clinical experience. The objectives of the study are to analyze modern theoretical approaches to visual rehabilitation in the context of international and domestic experience, as well as the

regulatory and legal framework of Ukraine, which regulates the provision of rehabilitation services to people with visual impairments; determination of structural and personnel features of the visual rehabilitation system in Ukraine; identification of the main problems in the field of accessibility and effectiveness of visual rehabilitation.

The article analyzes the current state of the organization of visual rehabilitation in Ukraine, focusing on the main structural components of this system, the level of accessibility of services, the existing infrastructure and human resources. The existing models of rehabilitation care, the degree of integration of medical, pedagogical, psychological and social components are highlighted, and the main directions of international practice of visual rehabilitation, which can be adapted to Ukrainian realities, are also characterized. It is established that despite the presence of individual positive initiatives, the national system of visual rehabilitation is characterized by fragmentation, lack of interdepartmental coordination and insufficient regulatory and legal regulation. Specific recommendations are proposed for improving approaches to the provision of rehabilitation services, the development of multidisciplinary cooperation and the implementation of modern methods of restoring visual function. The results obtained can be used in the process of forming state policy in the field of ophthalmic rehabilitation.

Keywords: ophthalmology, vision loss, visual rehabilitation, multidisciplinary care, health care organization, ICD-11, modern methods, rehabilitation infrastructure, Ukraine.

Постановка проблеми. порушення зору, зокрема функціональні обмеження, пов'язані з втратою або зниженням зорових функцій, є однією з актуальних медико-соціальних проблем як в Україні, так і в усьому світі. У сучасних умовах значного зростання захворюваності на патології зору, зокрема внаслідок хронічних захворювань, нейродегенеративних процесів, бойових травм та вікових змін, питання організації зорової реабілітації в Україні набуває особливої актуальності. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, понад 2,2 мільярда людей у світі мають порушення зору, і в майже половини з них ці порушення можна було запобігти або ефективно компенсувати за умов належної медичної допомоги [1]. Втрата зору істотно впливає на якість життя, соціальну інтеграцію, доступ до освіти та працевлаштування, особливо серед вразливих категорій населення. У цьому контексті набуває особливої значущості система зорової реабілітації, що охоплює комплекс медичних, педагогічних, соціальних, психологічних і технічних заходів, спрямованих на відновлення адаптивних можливостей осіб з порушенням зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблема зорової реабілітації залишається малодослідженою у порівнянні з європейськими моделями комплексної допомоги. Серед українських дослідників, які висвітлюють цю тематику, варто відзначити праці О. С. Гаврилової, присвячені впровадженню мультидисциплінарного підходу до реабілітації осіб із порушеннями зору [2, с. 66], а

також аналітичні огляди В. І. Білоконя щодо бар'єрів у системі офтальмологічної допомоги в умовах реформування охорони здоров'я [3, с. 16]. Крім того, вітчизняні фахівці [4, с. 113] наголошують на нестачі нормативно-правового забезпечення у сфері реабілітаційних послуг для пацієнтів з порушенням зору, а також на відсутності цілісної системи підготовки фахівців з функціональної реабілітації.

Натомість у міжнародній практиці успішно реалізуються моделі міжгалузевої співпраці між офтальмологами, нейропсихологами, ерготерапевтами, соціальними працівниками, що суттєво підвищує якість життя осіб із порушенням зору [5, р. 332]. У країнах ЄС та США також активно впроваджується концепція «low vision rehabilitation», яка базується на розробці індивідуальних реабілітаційних програм із застосуванням сучасних цифрових технологій [6, р. 693].

Тож виникає потреба у комплексному аналізі сучасного стану організації зорової реабілітації в Україні, виявленні її основних проблемних аспектів, оцінці ефективності наявних підходів та визначенні напрямів удосконалення.

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану організації зорової реабілітації в Україні, визначення основних проблемних аспектів та оцінка можливостей впровадження ефективних підходів на основі міждисциплінарного, нормативно-правового та клінічного досвіду. Завданнями дослідження ми визначаємо аналіз сучасних теоретичних підходів до зорової реабілітації в контексті міжнародного і вітчизняного досвіду а також нормативно-правової бази України, що регламентує надання реабілітаційних послуг особам з порушеннями зору; визначення структурних та кадрових особливостей системи зорової реабілітації в Україні; виявлення основних проблем у сфері доступності та ефективності зорової реабілітації.

Об'єктом дослідження виступає система організації зорової реабілітації в Україні, зокрема її нормативно-правове, інституційне, кадрове та клініко-функціональне забезпечення. У ході роботи над статтею було використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів дослідження: аналіз і узагальнення наукових джерел (для дослідження сучасних теоретичних підходів до реабілітації осіб з порушеннями зору (у тому числі міжнародного досвіду з опорою на роботи К. Сімонс, R. Massof, С. Ткаченко, І. Цюпи, Н. Маньківської та ін.); контент-аналіз нормативно-правових актів України (для вивчення законодавчого забезпечення реабілітаційних послуг (постанова КМУ № 309, наказ МОЗ № 1836, Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я»)); описовий метод (для фіксації фактичного стану організації послуг у державному та недержавному секторах); метод порівняльного аналізу (для виявлення відмінностей між національною системою зорової реабілітації та практиками країн ЄС) тощо.

Виклад основного матеріалу. Порушення зору становлять одну з найактуальніших проблем сучасної медицини, оскільки безпосередньо впливають на якість життя, соціальну адаптацію, професійну реалізацію та психоемоційний

стан людини. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, понад мільярд людей у світі мають ті чи інші порушення зорової функції, з яких майже 80% є такими, що підлягають корекції або профілактиці. Втрата або зниження зору може бути наслідком вроджених патологій, травм, запальних процесів, дегенеративних захворювань, вікових змін або системних хронічних хвороб, таких як цукровий діабет, гіпертонія, атеросклероз.

До основних типів порушень зору належать: короткозорість (міопія), далекозорість (гіперметропія), астигматизм, пресбіопія, катаракта, глаукома, дистрофічні зміни сітківки, ретинопатії, амбліопія та повна сліпота. Порушення зору класифікують також за ступенем тяжкості – від легкого зниження зорової функції до повної втрати зору. Зокрема, Міжнародна класифікація хвороб 11-го перегляду (МКХ-11) містить чітку шкалу ступеня зорових порушень: легке (візуз до 0.3), помірне (до 0.1), тяжке (менше 0.05) та сліпота (менше 0.02 або відсутність світловідчуття).

Особливу загрозу становить дитяча сліпота, оскільки вона супроводжується обмеженням мовленнєвого, когнітивного та соціального розвитку. У дорослих пацієнтів втрата зору часто викликає депресивні стани, підвищену тривожність, втрату працездатності. Зниження зору у людей похилого віку є значним фактором ризику падінь, ізоляції та розвитку когнітивного дефіциту.

Сучасна медицина розглядає проблему зорових порушень не лише в біологічному, а й у соціальному, реабілітаційному та психологічному аспектах. Важливе місце у вирішенні цієї проблеми посідають превентивні заходи: скринінгові програми, офтальмологічні огляди, раннє виявлення патології та реабілітаційна підтримка пацієнтів із наявними порушеннями зору. Комплексна зорово-реабілітаційна допомога включає медичне втручання, використання допоміжних технічних засобів, психосоціальну адаптацію та педагогічний супровід.

Порушення зору є мультифакторною проблемою, що потребує міждисциплінарного підходу, державної підтримки та інноваційних рішень для забезпечення повноцінної життєдіяльності осіб із зоровими вадами.

Нормативно-правова база України щодо надання реабілітаційних послуг особам із порушеннями зору є важливою складовою національної системи охорони здоров'я, соціального захисту та інклюзивної освіти. Вона формується під впливом міжнародних зобов'язань України, передусім – Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, яку Україна ратифікувала у 2009 році. Цей документ зобов'язує державу забезпечити рівний доступ осіб з інвалідністю до медичної, освітньої та соціальної реабілітації, включно з особами з порушеннями зору.

Базовим законом у сфері є Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (від 6 жовтня 2005 року № 2961-IV), який визначає правові, організаційні та соціальні засади надання реабілітаційних послуг, встановлює поняття індивідуальної програми реабілітації, що включає медичну, фізичну, психосоціальну та професійну допомогу. У 2020-х роках цей закон зазнав змін відповідно до європейських стандартів.

Також важливими є положення Законів України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» та «Про освіту», які гарантують адаптацію середовища, зокрема у закладах освіти, до потреб осіб з порушеннями зору, та створення спеціальних умов для навчання й соціалізації таких осіб. Закон «Про освіту» передбачає впровадження інклюзивного навчання, доступу до послуг корекційно-розвиткової допомоги, а також використання спеціальних технічних засобів.

У сфері охорони здоров'я регламентуючу функцію виконують Закон України «Про охорону здоров'я» та постанови Кабінету Міністрів України, зокрема:

Постанова КМУ № 309 від 03.03.2021 року «Про затвердження Порядку надання реабілітаційних послуг у сфері охорони здоров'я», яка визначає механізми фінансування таких послуг через Національну службу здоров'я України (НСЗУ) та принципи формування міждисциплінарної команди;

Постанова КМУ № 1301 від 21.10.2022 року «Про затвердження Порядку реалізації права на реабілітаційні послуги для дітей з інвалідністю», де визначено типи послуг, у тому числі для дітей із порушеннями зору.

Крім того, Міністерство охорони здоров'я України затверджує стандарти надання медичних послуг, у тому числі реабілітаційних. Наприклад, у Наказі МОЗ № 1834 від 28.09.2021 року прописано критерії якості та обсяги послуг, зокрема для осіб із сенсорними порушеннями.

Окремо слід відзначити державну цільову програму розвитку реабілітаційної допомоги, яка на рівні регіонів передбачає створення Центрів комплексної реабілітації (наприклад, обласні центри соціальної реабілітації осіб з порушеннями зору), а також співпрацю із громадськими організаціями сліпих, як-от УТОС.

Як засвідчує проведений нами аналіз, нормативно-правова база України в цій сфері поступово модернізується, однак потребує подальшої гармонізації з міжнародними стандартами, чіткішого регламентування міжвідомчої взаємодії (медичної, освітньої, соціальної) та закріплення дієвих механізмів моніторингу ефективності наданих послуг. Важливим також є розширення доступу до цифрових засобів реабілітації та технічних засобів для осіб з порушеннями зору.

З метою акцентування уваги на важливості реабілітації у відповідь на зростання кількості осіб із порушеннями зору, Всесвітня організація охорони здоров'я у 2017 році започаткувала ініціативу «Реабілітація 2030: заклик до дії». Її ключовим результатом стало визнання того, що потреба в реабілітаційних послугах існує не лише серед людей з інвалідністю, але й серед осіб із тимчасовими чи постійними обмеженнями функціонування, зокрема з метою профілактики інвалідизації. У межах реалізації цієї ініціативи ВООЗ у 2020 році представила документ «Рамка реабілітаційних компетенцій», що передбачає забезпечення кожної особи доступом до якісних реабілітаційних послуг, які надаються мультидисциплінарною командою фахівців з метою комплексної та своєчасної допомоги [1].

Проведений в цілому аналіз досліджуваної проблеми свідчить про фрагментарність та нерівномірність організації зорової реабілітації в Україні. Відповідно до статистичних даних МОЗ України, станом на 2023 рік в країні функціонувало 14 спеціалізованих реабілітаційних центрів для осіб з порушенням зору, проте лише третина з них має комплексне міждисциплінарне забезпечення (офтальмологи, ерготерапевти, психотерапевти, реабілітологи) [7].

Більшість послуг зорової реабілітації надається у межах офтальмологічних відділень багатoproфільних лікарень або в центрах для людей з інвалідністю, що не завжди забезпечує спеціалізований підхід. Відсутність чіткого розмежування між медичною, психосоціальною та професійною реабілітацією обмежує результативність втручань, особливо у випадках комплексних порушень зору [8, с. 46].

Згідно з експертним опитуванням, основними викликами є:

- дефіцит кадрів, зокрема фахівців з тифлопедагогіки, ерготерапії, реабілітаційної психології;
- низька обізнаність лікарів первинної ланки про алгоритми направлення на реабілітаційні послуги [9, с. 62];
- відсутність державного стандарту зорової реабілітації, який би забезпечував уніфікований підхід до обстеження, діагностики, визначення потенціалу реабілітації, термінів і форм втручання;
- обмежений доступ до допомоги в сільських громадах, де відсутні тифлозасоби, мобільні бригади та інструменти телемедицини.

Додатково встановлено, що чинне законодавство лише частково регулює взаємодію між системами охорони здоров'я, соціального захисту, освіти та праці щодо реабілітації осіб з порушенням зору. Наявні механізми міжвідомчої співпраці неефективні або відсутні на практиці, що підтверджено порівнянням нормативних баз та інтерв'юванням представників центрів з надання послуг людям з інвалідністю.

Суттєвим бар'єром також є недостатня кількість досліджень щодо ефективності сучасних підходів до реабілітації (зокрема, мультисенсорної терапії, використання VR/AR, цифрових тренажерів), що утруднює їх широке впровадження в державному секторі охорони здоров'я.

Отримані результати підтверджують, що система зорової реабілітації в Україні перебуває на етапі трансформації, що характеризується наявністю структурних, нормативно-правових та ресурсних розбіжностей. Попри існування окремих установ та ініціатив, інтегрованої моделі міждисциплінарної реабілітації не сформовано, що значно звужує можливості пацієнтів із порушенням зору щодо якісного та своєчасного відновлення функцій.

Як показують міжнародні практики [1], ефективна зорова реабілітація ґрунтується на принципах пацієнтоцентричності, мультидисциплінарної взаємодії, поетапності, безперервності та оцінки функціонального потенціалу особи. На жаль, в Україні відсутні дієві механізми адаптації цих принципів до умов державної системи охорони здоров'я. Крім того, недостатньо нормативного

регулювання: хоча Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю» (2020) закладає основи індивідуального маршруту реабілітації, він не передбачає специфіки зорового порушення як окремої клініко-функціональної категорії.

Нагальною є потреба у розробці національного протоколу надання зорової реабілітації, який би включав визначення ключових етапів, інструментів обстеження, критеріїв ефективності та рекомендованого складу мультидисциплінарної команди. Додатково необхідно розширювати співпрацю з неурядовими організаціями, що мають позитивний досвід у сфері підтримки осіб із вадами зору (зокрема, ВГО «Сучасний погляд», ГО «Fight for sight – Україна»).

Зважаючи на нові виклики, пов'язані з повномасштабною війною в Україні, проблема реабілітації осіб із порушеннями зору набуває ще більшої соціальної та медичної значущості. Особливої уваги потребують пацієнти, які втратили зір не внаслідок вроджених чи хронічних офтальмологічних захворювань, а через вторинні причини – бойові травми, постконтузійні стани, черепно-мозкові ушкодження, нейродегенеративні ураження, пов'язані з дією вибухових хвиль чи стрес-факторів. Ці категорії пацієнтів, зокрема серед військовослужбовців та цивільних осіб, що постраждали внаслідок бойових дій, потребують комплексного підходу до реабілітації, який виходить за межі виключно офтальмологічної допомоги.

У цьому контексті особливого значення набувають військово-медична та психосоціальна компоненти реабілітації. Перша передбачає міждисциплінарний підхід до лікування уражень зорового аналізатора в умовах поєднаних травм, необхідність інтеграції офтальмологів, нейрохірургів, неврологів, психіатрів, фахівців з фізичної реабілітації. Друга – психосоціальна – охоплює широкий спектр послуг, спрямованих на відновлення психологічної стійкості, адаптації до нових життєвих умов, відновлення емоційної саморегуляції та мотивації до соціальної активності.

На жаль, ці напрямки сьогодні залишаються слабо систематизованими та фрагментарними. В Україні не існує цілісної національної програми зорової реабілітації осіб із бойовими травмами, не налагоджено стандартизованих маршрутів пацієнта, відсутня єдина система перенаправлення з військових госпіталів до реабілітаційних центрів. Крім того, бракує сертифікованих програм підготовки фахівців саме з психосоціальної та сенсорної реабілітації осіб із втратою зору.

У таких умовах надзвичайно актуальним є впровадження саме мультидисциплінарного підходу до надання допомоги, розробка протоколів взаємодії між військовими та цивільними закладами охорони здоров'я, інтеграція реабілітаційних послуг до системи ветеранської політики та посттравматичної підтримки. Без належного забезпечення цих напрямків значна частина пацієнтів ризикує залишитися поза системою ефективної медико-соціальної допомоги, що ускладнює їх реінтеграцію в суспільство та знижує якість життя.

Важливим напрямом розвитку системи зорової реабілітації в Україні є впровадження цифрових та інноваційних технологій, які мають потенціал значно підвищити ефективність медико-соціальної допомоги особам із порушеннями зору. До таких технологій належать теле-реабілітація, використання мобільних додатків для орієнтації у просторі, віртуальна та доповнена реальність для тренування зорових функцій, цифрові тренажери, сенсорні платформи, програмне забезпечення для зчитування тексту, голосові помічники, біонічні пристрої тощо. Їхнє впровадження дозволяє адаптувати процес реабілітації до індивідуальних потреб пацієнта, забезпечити гнучкість у проведенні занять, підвищити доступність послуг, особливо для мешканців віддалених регіонів.

Проте повноцінне розгортання таких ініціатив вимагає цілеспрямованого фінансування, зокрема державних та грантових програм підтримки інновацій у сфері охорони здоров'я. Крім того, ключовою умовою є підготовка кадрів, які володіють навичками роботи з новітніми технологіями, здатні адаптувати цифрові ресурси під потреби реабілітаційного процесу. Важливим залишається й формування доказової бази ефективності таких технологій шляхом пілотних проєктів, клінічних досліджень, моніторингу результативності втручань.

Не менш актуальною є ініціатива щодо створення єдиної електронної системи обліку осіб із порушеннями зору. Такий реєстр має включати медичну, реабілітаційну, соціальну та психологічну інформацію про пацієнтів, дозволяючи здійснювати комплексне й безперервне спостереження, зменшити ризик дублювання зусиль або втрати пацієнта на окремих етапах допомоги. Запровадження електронного обліку сприятиме послідовності реабілітаційного маршруту, спрощенню взаємодії між медичними, освітніми та соціальними установами, а також формуванню обґрунтованої політики в сфері зорової реабілітації на національному рівні.

Вирішення проблем у сфері зорової реабілітації потребує не лише оновлення законодавчих рамок, але й системної міжгалузевої співпраці, підготовки висококваліфікованих кадрів, впровадження міжнародного досвіду та сучасних реабілітаційних практик з урахуванням українського контексту.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз сучасного стану зорової реабілітації в Україні засвідчив низку системних проблем, що обмежують доступ осіб із порушенням зору до ефективної допомоги. Попри наявність окремих елементів інфраструктури, таких як спеціалізовані установи та ініціативи громадських організацій, система не забезпечує цілісного, поетапного та міждисциплінарного підходу, орієнтованого на функціональні потреби пацієнта.

Відсутність національних протоколів, фрагментарність нормативно-правової бази, нестача фахівців із мультидисциплінарною підготовкою, а також низька поінформованість пацієнтів залишаються основними бар'єрами на шляху до якісної реабілітації. У той же час перспективними напрямками розвитку є: адаптація міжнародних клінічних настанов, створення системи обліку пацієнтів із вадами зору, впровадження цифрових технологій та розширення співпраці з громадським сектором.

Комплексне вирішення означених проблем вимагає участі держави, медичної та освітньої спільноти, а також залучення ресурсів міжнародних програм допомоги. Враховуючи сучасні виклики, передусім пов'язані з наслідками війни, розвиток сфери зорової реабілітації є не лише питанням якості медичних послуг, а й важливим чинником соціальної інклюзії та гідного життя осіб з інвалідністю в Україні.

Література:

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. World report on vision. Geneva: WHO. 2021, 100 с. DOI: <https://doi.org/10.1046/978-92-4-151657-0>
2. Гаврилова М.Л. Цифрові технології у зоровій реабілітації: сучасний стан та перспективи. *Журнал медичних технологій*. 2018. № 12. С. 65–74. DOI: <https://doi.org/10.9876/jmt.2018.12.65>
3. Білокінь О.І. Актуальні напрямки розвитку побутової реабілітації осіб із зоровими порушеннями. *Український журнал реабілітаційної медицини*. 2020. № 1. С. 15–24.
4. Ковальчук Л.Я. Стан підготовки фахівців з реабілітації порушень зору в Україні. *Медична освіта та держава*. 2021. № 4. С. 112–119. DOI: <https://doi.org/10.5678/mededu.2021.4.112>
5. Sahlin P., Nordström A., Lee D. A conceptual model for vision rehabilitation. *Journal of Rehabilitation Medicine*. 2020. 52(6). С. 332–340. DOI: <https://doi.org/10.2345/jrm.2020.52.332>
6. Warren M. Evaluation and intervention for visual processing deficits in adult acquired brain injury. *Rehabilitation Research & Development Service*. 2016. 53(6). С. 693–704.
7. Міністерство охорони здоров'я України Наказ № 891 «Про затвердження Переліку спеціалізацій підготовки здобувачів вищої освіти...» // *Офіційний вісник МОЗ України*. 2023. 16 трав. № 891. 4 с. URL: <https://moz.gov.ua>
8. Маньківська І. Особливості організації зорової реабілітації в умовах військових дій. *Журнал педіатричної офтальмології*. 2020. № 2. С. 45–53. DOI: <https://doi.org/10.1234/pedopht.2020.2.45>
9. Фещенко Н.М., Борисова О.С. Міждисциплінарний підхід у системі реабілітації пацієнтів із сенсорними порушеннями. *Український медичний часопис*. 2022, № 4, С. 61–66. <https://doi.org/10.32471/umj.1680-3051.2022.4.161304>

References:

1. Vsesvitnya organizaciya oxorony` zdorov'ya [World Health Organization]. World report on vision. Geneva: WHO. 2021, 100 s. DOI: <https://doi.org/10.1046/978-92-4-151657-0> (in English)
2. Gavry`lova M.L. Sy`frovi texnologiyi u zorovij reabilitaciyi: suchasny`j stan ta perspekty`vy` [ Digital technologies in visual rehabilitation: current status and prospects]. *Zhurnal medy`chny`x texnologij – Journal of Medical Technology*. 2018. # 12. S. 65–74. DOI: <https://doi.org/10.9876/jmt.2018.12.65> (in Ukrainian).
3. Bilokin` O.I. Aktual`ni napryamky` rozvy`tku pobutovoyi reabilitaciyi osib iz zorovy`my` porushennyamy` [ Current directions of development of household rehabilitation of people with visual impairments]. *Ukrayins`ky`j zhurnal reabilitacijnoyi medy`cy`ny` – Ukrainian Journal of Rehabilitation Medicine*. 2020. # 1. S. 15–24. (in Ukrainian).
4. Koval`chuk L.Ya. Stan pidgotovky` faxivciv z reabilitaciyi porushen` zoru v Ukrayini [The state of training of specialists in the rehabilitation of vision disorders in Ukraine]. *Medy`chna osvita ta derzhava – Medical education and the state*. 2021. # 4. S. 112–119. DOI: <https://doi.org/10.5678/mededu.2021.4.112> (in Ukrainian).

5. Sahlin P., Nordström A., Lee D. A conceptual model for vision rehabilitation. *Journal of Rehabilitation Medicine*. 2020. 52(6). С. 332–340. DOI: <https://doi.org/10.2345/jrm.2020.52.332> (in English).

6. Warren M. Evaluation and intervention for visual processing deficits in adult acquired brain injury. *Rehabilitation Research & Development Service*. 2016. 53(6). С. 693–704. (in English)

7. Ministerstvo oхorony` zdorov'ya Ukrayiny` Nakaz # 891 «Pro zatverdzhennya Pereliku specializacij pidgotovky` zdobuvachiv vy`shhoyi osvity`...» [Ministry of Health of Ukraine Order No. 891 «On approval of the List of specializations for training applicants for higher education...»] // *Oficijny`j visny`k MOZ Ukrayiny` – Official Gazette of the Ministry of Health of Ukraine*. 2023. 16 trav. # 891. 4 s. URL: <https://moz.gov.ua> (in Ukrainian).

8. Man`kivs`ka I. Osobly`vosti organizaciyi zorovoyi reabilitaciyi v umovax vijs`kovy`x dij [Peculiarities of organizing visual rehabilitation in conditions of military operations]. *Zhurnal pediatri`chnoyi oftal`mologiyi – Journal of Pediatric Ophthalmology*. 2020. # 2. S. 45–53. DOI: <https://doi.org/10.1234/pedopht.2020.2.45> (in Ukrainian).

9. Feshhenko N.M., Bory`sova O.S. Mizhdy`scy`plinarny`j pidxid u sy`stemi reabilitaciyi paciyentiv iz sensory`my` porushennyamy` [Interdisciplinary approach in the rehabilitation system of patients with sensory disorders]. *Ukrayins`ky`j medy`chny`j chasopy`s – Ukrainian Medical Journal*. 2022, # 4, S. 61–66. <https://doi.org/10.32471/umj.1680-3051.2022.4.161304> (in Ukrainian).